

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

ӘОЖ: 370.1934

Қолжазба құқығында

АЛТЫНБЕКОВ АЛПАМЫС ИБАДУЛЛАЕВИЧ
ШӘКӘРІМ ҚҰДАЙБЕРДІҰЛЫ МҰРАЛАРЫНДАҒЫ
ӘЛЕУМЕТТІК - ТӘЛІМДІК ОЙЛАР

6D010300 - Педагогика және психология

Философия докторы (PhD)
ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация

Ғылыми жетекші:
Педагогика ғылымдарының докторы,
профессор И.Р.Халитова
Шетелдік ғылыми кеңесші:
Түркия, Анкара университетінің
профессоры, психология докторы
Салахеддин Өгулмүш

Қазақстан Республикасы
Алматы -2014

МАЗМҰНЫ

	БЕЛГІЛЕУЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР.....	3
	НОРМАТИВТІК СІЛТЕМЕЛЕР.....	4
	АНЫҚТАМАЛАР.....	5
	КІРІСПЕ.....	7
1	ШӘКӘРІМ ҚҰДАЙБЕРДІҰЛЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ТӘЛІМДІК ОЙЛАРЫН ЗЕРТТЕУДІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ-ӘДІСНАМАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫНЫҢ АЛҒЫШАРТТАРЫ.....	14
1.1	Шәкәрім Құдайбердіұлының әлеуметтік-тәлімдік ойларын зерттеудің теориялық-әдіснамалық негіздері.....	14
1.2	Шәкәрім Құдайбердіұлының әлеуметтік-тәлімдік ойларының қалыптасуына ықпал еткен алғышарттар.....	27
2	ШӘКӘРІМ ҚҰДАЙБЕРДІҰЛЫ МҰРАСЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ТӘЛІМДІК ОЙЛАРЫНЫҢ БАҒДАРЛАРЫ МЕН ЖҮЙЕСІ.....	40
2.1.	Шәкәрім Құдайбердіұлы мұраларының әлеуметтік-тәлімдік ойларының педагогикалық- психологиялық астарлары.....	40
2.2	Шәкәрім Құдайбердіұлы мұраларындағы әлеуметтік-тәлімдік ойлар жүйесі.....	55
3	ШӘКӘРІМ ҚҰДАЙБЕРДІҰЛЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ТӘЛІМДІК МҰРАСЫН ОҚУ-ТӘРБИЕ ҮРДІСІНЕ ЕНДІРУ.....	86
3.1	Білім беру жүйесіне енгізілетін «Шәкәрім Құдайбердіұлының әлеуметтік педагогикалық ойлары» таңдау курсының мазмұны мен әдістемесі.....	86
3.3	Шәкәрім Құдайбердіұлының әлеуметтік-педагогикалық ойларын тәрбие үрдісіне ендіру жолдары	116
	ҚОРЫТЫНДЫ.....	128
	ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ.....	131
	ҚОСЫМША	

БЕЛГІЛЕУЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР

ҚазКСР	-	Қазақ Кеңестік Социалистік Республикасы
ҚР	-	Қазақстан Республикасы
КСРО	-	Кеңестік Социалистік Республикалар Одағы
ЖҚ	-	жалпымәдени құзыреттер
КҚ	-	кәсіби құзыреттер
РСФСР	-	Российская Советская Федеративная Социалистическая Республика
СӨЖ	-	Студенттің өзіндік жұмыс
АҚШ	-	Америка Құрама Штаттары
ЖОО	-	Жоғары оқу орны
б.	-	бет
бб.	-	беттер
Р.	-	Ағылшын тілінде - бет
С.	-	страницы
А.А.	-	Алпамыс Алтынбеков

НОРМАТИВТІК СІЛТЕМЕЛЕР:

Бұл диссертациялық жұмыста келесі нормативтік құжаттарға сілтемелер қолданылған:

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» Қазақстан халқына Жолдауы. 2014 жылғы, 17 қаңтар.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана.- 2010

Қазақстан Республикасының Білім беруді дамытудың 2011-2020 жж арналған мемлекеттік бағдарламасы. – Астана.- 2010

«Қазақстан-2050» стратегиясы. Астана.- 2013

«Жалпыға Ортақ Еңбек Қоғамына қарай 20 қадам» бағдарламасы.

Астана.- 2013

Мемлекеттік жастар саясатының 2020 жылға дейінгі тұжырымдамасы.-Астана.- 2013

Қазақстан Республикасының «Жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартын бекіту туралы» №1080 бұйрығы. 2012 жыл, 23 тамыз.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2013 жылғы 17 мамырдағы №499 қаулысымен бекітілген Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидалары.

АНЫҚТАМАЛАР

Бұл диссертациялық жұмыста келесі терминдерге сәйкес анықтамалар қолданылған:

Білім – объективті дүниені бейнелейтін адам баласының мол тәжірибесі. Білім арқылы жеке адам табиғаттың және қоғам құбылыстарының объективті жақтарын зерттейді, түсінеді, ұғады. Әлеуметтік ғылыми дүниетаным қалыптасуының және дүниетаным дамуының үлкен тірегі.

Әлеумет (латын сөзі- ортақ) - әлде бір мәнді қарым-қатынастағы адамдардың өмір сүру жағдайларының бірлігімен сипатталатын тұрақты да үлкен қауым.

Жамағат - ел-жұрт – ол отбасынан ағайын, туыс, жекжаттан бастап, ел-жұрт мағынасына дейін қамтиды.

Қауым - рулық-туыстық байланыстар негізінде пайда болған әлеуметтік ұйымдастық. Қауым ортақ мүдделер, ортақ құқықтар мен міндеттері біріктірген әрі бірыңғай заңдарға бағынатын адамдардан құралады. Рулық, отбасылық, көршілік болып жіктеледі.

Жұртшылық - белгілі бір себеппен бөлшесінен қарызға батып, оны төлеуге жағдайы жоқ туысқан адамға рулас ағайын-туғандарының көмек көрсетіп, қарызынан құтылуына көмектесуі болып табылады.

Әлеумет - ұғымының қазіргі заманғы мағынасы “қоғам”, “қауым” сөздерінің ғылыми ұғымдарымен мәндес.

Әлеуметтік педагогика - жеке тұлғаның тәрбиесі мен қалыптасуына әлеуметтік ортаның әсерін зерделейтін, әлеуметтік ортаның нақты шарттарын есепке ала отырып жеке тұлғаға тәрбие беруін оңтайландыру бойынша іс-шаралар жүйесін әзірлейтін педагогиканың бір саласы.

Әлеуметтендіру - жеке тұлғаның тәрбиесі мен қалыптасуына әлеуметтік ортаның әсерін зерделейтін, әлеуметтік ортаның нақты шарттарын есепке ала отырып жеке тұлғаға тәрбие беруін оңтайландыру бойынша іс-шаралар жүйесін әзірлейтін педагогиканың бір саласы.

Түзету – баланың дамуы мен мінез-құлқындағы кемшіліктерді түзетуге бағытталған педагогикалық, психологиялық, емдік шаралар жиынтығы.

Елжандылық – тарихи тамыры терең әлеуметтік, саяси, психологиялық құбылыс. Ол ұлттардың арасындағы демократиялық дүниетанымға, адамгершілікке, бөтенді жатырқамайтын қазақы ұлттық менталитет пен дәстүрге негізделген. Қазақ жерін барлық ұлттардың шынайы Отанына айналдыру, тілін, дінін дамытып, өркениет жолына салатын идеология мен саясат.

Көзқарас – жеке адамның табиғи және әлеуметтік құбылыстарды түсіндіру туралы пайымдауы, ой тұжырымы.

Құндылық – ұмтылыстар мен мақсаттардың, ал абсолюттік мағынасында – болмыстың әні.

Рух – ой мен сананың шоқтығы, адамның психикалық белсенділігінің көрінісі, адамның сана – сезімі мен қимыл әрекетінің озық болжампазы, тарихи тәжірибенің идеалды түрі.

Руханилық – жеке тұлғаның таңдалған мақсатқа талпынысы, сананың құндылық сипаты, әлемді және бәрінен бұрын өзін тануға ұмтылысы.

Сана – объективті шындықты тілдік мағыналар жүйесіне психикалық бейнелеудің жоғары, тек адамға ғана тән түрі.

Сенім – терең, тиянақты ойланып айтылатын идеялардың жиынтығы.

Таным – адам қызметінің қоршаған дүниені және ондағы өзін тануға бағытталған арнайы түрі.

Шығармашылық – шынайылығымен және қоғамдық-тарихи қайталанбастығымен белгіленетін іс-әрекет.

КІРІСПЕ

Зерттеудің өзектілігі. Заманымыздың басты мәселесі, өсіп келе жатқан жас буындарды уақыт талабына сай білімді де тәрбиелі азаматтар етіп қалыптастыру болғандықтан елбасы Н.Ә.Назарбаев әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің студенттері мен ұстаздары алдында сөйлеген сөзінде «Біздің міндет - қазақстандықтардың, бірінші кезекте жастардың білімділікке, интеллектіге, Отан мен халыққа қызмет етуге деген көзқарастарын өзгерту» [1] деп атап өткен болатын. Бұл оқыту мен тәрбиелеудің қай саласына болмасын қаратыла айтылған сөз деп ұғыну керек.

Бүгінгі таңда әлемдегі барлық елдерді дерлік өсіп келе жатқан жас ұрпақтың тағдыры алаңдатуда. Бір ғана ел емес әлемдік статистикада мінез-құлық ауытқулары, психиканың бұзылуы, жүріс-тұрыс ерекшеліктері қалыптан тыс адамдар, жастар мен балалардың саны күн сайын артып бара жатқаны белгілі. Оның басты факторлары қорғашан ортадағы қарым-қатынастың әлеуметтік ықпалы яғни адамдардың бір-біріне ықпалы, экологияның бұзылуы, ақпарат құралдарындағы материалдардың әсері екендігі айтылып та, жазылып та келеді. Тіпті, жастар бойындағы асқан дарындылық пен ерекше қабілеттер де қалыптан тысқары құбылыс болып саналады.

Бүгінгі күннің басты мәселесі, осындай түйіткілдерді шешудің ұтымды жолдарын табуда қазақ халқының ұлттық мұралары мен ауыз әдебиетін, ырым-тыйымдары мен қазақ топырағында өмір сүрген ғұлама, ғалымдардың еңбектеріндегі адам және оның хал-жайына қатысты ойларын жастар тәрбиесінде пайдалану жолдарын қарастыру болмақ.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың 2014 жылдың 17 қаңтардағы «Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Қазақстан халқына Жолдауында: «Біздің болашаққа барар жолымыз қазақстандықтардың әлеуетін ашатын жаңа мүмкіндіктер жасауға байланысты. ХХІ ғасырдағы дамыған ел дегеніміз – белсенді, білімді және денсаулығы мықты азаматтар» [2] деген әдіснамалық тұжырым ұсынылды. Демек, мұндай тұжырымды идеядан дүниетанымы жоғары, белсенді азаматтық ұстанымы бар, биік деңгейлі, әлеуметтік тұрғыдан адамгершілік және көшбасшылық қасиеттері қалыптасқан тұлғаларға деген қоғамдық сұраныс туындайды.

Олай болса, жастар мен балалардың қоғамдық ортада өз орнын табуы, ел қатарлы өмір сүруі, қабілетті, дарынды болса оны ел пайдасына жұмсауға бейімдеу сияқты әлеуметтендіру шараларын ғылыми-педагогикалық тұрғыда жүзеге асыру жолдарын іздестіріп табу – Елбасы алға қойған дүбірлі міндеттерді іске асырудың бір жолы болып табылады. Осы тұрғыда алып қарағанда ұлт қайраткерлерінің әдеби, ғылыми шығармашылығында қалыптасқан әлеуметтік-педагогикалық ой-пікірлері мен тағылымды өнегесін зерттеп, олардың қағидаларын жас ұрпақ тәрбиесіне пайдалану педагогика

ғылымдағы өзекті мәселелердің бірі болумен қатар, жас ұрпақ тәрбиесіне арналған мемлекеттік бағдарламалар міндеттерімен де астасып отыр.

Ұлт қайраткерлерінің арасында шығармашылық мұрасындағы педагогикалық ой-пікірлері мол әрі тағылымды ой қалдырған ірі тұлғалардың бірі – ақын, философ Шәкәрім Құдайбердіұлы деп білеміз. Оның шығармашылығында қоғамдық-әлеуметтік мәселелер көтеріліп, адамдардың бойындағы мінез-құлық, жүріс-тұрыс, іс-қимыл ерекшеліктері, олардың жетістіктері мен кемшіліктері жайлы ойлар тұнып тұр. Ақын оларды әлеуметтік мәселе деңгейіне көтеріп, ой қозғайды. Оны осындай ойларға жетелеген қозғаушы күш – адам бойындағы кемшіліктер мен мінез-құлық ауытқуларының қоғамдық ортаға және жекелеген адамдарға зиянын тигізбеуі, адамдық жолмен өмір сүруді насихаттау, соған халықтың назарын аудару, әсіресе жастар мен балаларды қалыпты ортаға бейімдеу, тәрбиелеу мүддесі болатын.

Ақынның өлеңдерінде көтерілмеген әлеуметтік-педагогикалық мәселе жоқ десе де болады. Мәселенің өткірлігі сол - ақынның адам бойындағы кемшіліктерді айтуында ғана емес, оларды түзету жолдарын да көрсетуінде. Ол нұсқаған түзету, қатарға қосу жолдары қазіргі күні тәрбие ісінде қажет болып отырғандығында. Осыған орай атап өтетін тағы бір мәселе, философ ақынның әлеуметтік-тәлімдік пікірлерін өлеңдерімен қоса «Үш анық», «Мұсылмандық шарты», «Түрік, қазақ, қырғыз һәм хандар шежіресі» секілді басқа да ғылыми шығармаларында қарастыруы. Қамтылған әлеуметтік-тәлімдік ойлардың ауқымдылығына байланысты олар да зерттеудің ғылыми бағдарлылығын айқындай түседі.

Елімізде Шәкәрім мұраларын әр түрлі қырынан танып-білу жұмыстары мен пәнаралық байланыстар тоғысында зерттеулер одан әрі жалғасуда. Жоғарыда атап көрсетілген зерттеулерде әлеуметтік-педагогикалық мәселелердің осы күні шешімі табылуы тиіс өткір мәселе ретінде қарастырылуы ақын шығармаларындағы әлеуметтік-тәлімдік ойларды жинақтап, олардың өнегесін білім беру мекемелерінің оқу-тәрбие үрдісіне ендірудің де барынша өзектілігін танытады.

Сөйтіп, Шәкәрім Құдайбердіұлының әдеби, ғылыми мұрасында әлеуметтік-тәлімдік ойларының қайталанбас даралығы мен ғылыми ізденістерде сондай педагогикалық өнегенің практикалық мүмкіндіктерінің қарастырылмауы арасында; Шәкәрім Құдайбердіұлы шығармашылығының әлеуметтік-тәлімдік мүмкіндігінің молдығы мен оның осы уақытқа дейін білім беру мекемелерінің оқу-тәрбие үрдісінен жеткілікті дәрежеде орын алмауы арасында; шығармашыл тұлғаның мұрасындағы әлеуметтік-педагогикалық ойлардың өнегесін жас ұрпақ тәрбиесіне қолдануға деген әлеуметтік сұраныстың болуы мен осы сұранысты өтеуге қызмет ететін ғылыми, педагогикалық негізделген оқу-әдістемелік кешеннің жоқтығы арасында қарама-қайшылықтардың бар екені белгілі болды. Бұл қарама-қайшылықтарды жоюдың жолдарын қарастыру зерттеу жұмысының тақырыбын «Шәкәрім Құдайбердіұлының мұраларындағы әлеуметтік-педагогикалық ойлар» деп анықтауға мүмкіндік берді.

Зерттеу нысаны - Шәкәрім Құдайбердіұлының әдеби, ғылыми мұралары.

Зерттеу пәні - Шәкәрім Құдайбердіұлының шығармашылығындағы әлеуметтік-педагогикалық ойлардың жүйесі.

Зерттеудің мақсаты - Шәкәрім Құдайбердіұлының мұраларындағы әлеуметтік-педагогикалық ойлардың ғылыми-теориялық негіздерін айқындау және оны оқу-тәрбие үрдісінде пайдалану әдістемесін ұсыну .

Зерттеудің міндеттері:

- Шәкәрім Құдайбердіұлының әлеуметтік-педагогикалық ойларының қалыптасуына ықпал еткен алғышарттарды педагогикалық тұрғыда жіктеу;

- Шәкәрім Құдайбердіұлы мұраларының педагогикалық-психологиялық құндылықтарын айқындап, әлеуметтік-педагогикалық ойларды жүйелеу;

- Шәкәрім Құдайбердіұлының әлеуметтік-педагогикалық ойларын оқу үрдісіне пайдалану үшін таңдау курстың мазмұны мен әдістемесін ұсыну;

- Шәкәрім Құдайбердіұлының мұраларындағы әлеуметтік-педагогикалық ойларды тәрбие үрдісінде пайдалануға байланысты ғылыми-әдістемелік талдамалар әзірлеу.

Зерттеудегі жетекші идея - Шәкәрім Құдайбердіұлының мұраларындағы әлеуметтік-тәлімдік мүмкіндіктерін ғылыми негіздеп, оқу-тәрбие үрдісінде пайдалану жастар тәрбиесіндегі келеңсіздіктер мен әлеуметтік ауытқулардың алдын алуға септігін тигізеді.

Зерттеудің әдіснамалық және теориялық негіздері ретінде философиядағы диалектиканың тарихы, әлеуметтану мен әлеуметтік психологияның, әлеуметтік-педагогикалық құбылыстар мен жеке адамның арасындағы байланыстар туралы ілім; әлеуметтік ортадағы үрдістерді зерттеудегі іс-әрекеттік, топтық, жүйелілік, жеке тұлғалық және салыстырмалылық, кешенділік тұжырымдары мен олардың объективті тұтастығы, шынайылық, нақтылық, тарихилық негізде қарастырудың философиялық идеялары алынды.

Зерттеу көздеріне Шәкәрім Құдайбердіұлының өмірі, шығармашылығы мен қоғамдық іс-әрекетінің әр түрлі аспектілеріне арналған философиялық, тарихи-педагогикалық, әлеуметтік-психологиялық, әдебиеттану тұрғысындағы ғылыми зерттеулер мен жекелеген еңбектер; Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы, Қазақстан Республикасы білім беруді дамыту туралы Мемлекеттік бағдарламасы, Қазақстан Республикасының «Жастар саясатының тұжырымдамасы», «Халықты әлеуметтік қорғау Заңы», «Мәдениет туралы» заңдары мен тұжырымдамаларындағы әлеуметтік проблемалар мен оны жоюға қатысты пікірлер; оқу-әдістемелік құралдар, тарихи-педагогикалық, әлеуметтік-педагогикалық, әлеуметтік-психологиялық, әлеуметтану, қоғамтану бағытындағы зерттеулер мен ақын мұраларына қатысты жазылған іргелі еңбектер және Шәкәрім Құдайбердіұлының мұралары жатады.

Зерттеу әдістері: зерттеу мәселелері бойынша тарихи-педагогикалық, әлеуметтік-психологиялық, әлеуметтік-педагогикалық әдебиеттерге жүйелі талдау, ретроспективті талдау, мәліметтер мен түрлі деректерге ғылыми-

теориялық талдау және қорыту, бағалау, алынған нәтижелер мен тұжырымдарды жүйелеп, қорытындылау, сипаттап баяндау әдістері қолданылды. Осы әдістерді қолдану негізінде жасалынған тұжырымдар мен қорытындылардың өзара логикалық байланысы болуы басты назарда ұсталды.

Зерттеудің негізгі кезеңдері:

Бірінші кезеңде (2009-2010 жж.) зерттеу жұмысының тақырыбы, өзектілігі, мақсаты мен міндеттері айқындалып, зерттеудің ғылыми аппараты айқындалды, зерттеу мәселесі бойынша мерзімді басылымдармен танысып, әдебиеттану, әлеуметтану, философиялық, тарихи және әлеуметтік психологиялық, педагогикалық тұрғыда ақын мұрасын зерделеген материалдар, диссертациялар мен монографиялар, жекелеген мақалалардан ақын өмірі мен шығармашылығына қатысты мәліметтер жинақталып, талдау жасалынды. Ақын өлеңдеріндегі әлеуметтік-педагогикалық ойлар жинақталып, оған талдау жасалып, сараптауға негіз болатын әлеуметтік педагогиканың ұстанымдары анықталды.

Екінші кезеңде (2011-2012 жж.) Шәкәрім Құдайбердіұлының өмірі мен шығармашылық жолы, өскен ортасы мен өмір сүрген тарихи кезеңі, сол дәуірдегі қазақ қоғамының әлеуметтік өміріне талдау жасалып, ақын шығармашылығына ықпал етуші факторлар сараланды; ақын өлеңдеріне негіз болған әлеуметтік ахуал сараланып, олардағы әлеуметтік-педагогикалық ойлар жіктелді және оларды білім беру мекемелеріндегі оқу-тәрбие жұмыстарына пайдалану қажеттілігін айқындау мақсатында оқушылар мен оқытушылар арасында сауалнамалық зерттеу жүргізілді (**Қосымша –А, Б**), зерттеудің алғашқы нәтижелері мақалалар мен баяндамалар түрінде жарияланып, сыннан өтті.

Үшінші кезеңде (2012-2014 жж.) Шәкәрім Құдайбердіұлының шығармаларындағы әлеуметтік-педагогикалық ой-пікірлердің мазмұндық сипаттамасы жасалынып, жіктелді, сол негізде «Шәкәрім Құдайбердіұлының әлеуметтік-педагогикалық ойлары» тақырыбындағы таңдау курсының оқу бағдарламасы, әдістемелік кешені әзірленді. Сонымен бірге «Оқу орындарында әлеуметтік-тәлімдік бағыттағы тәрбие сабағының Шәкәрім мұраларына негізделген ықшам бағдарламасы» тақырыбында орта және жоғары оқу орындарында пайдалануға арналған оқу-әдістемелік таладамалар дайындалып, Қ.А.Ясауи атындағы ХҚТУ тарих-педагогика, спорт және өнер факультеттері мамандықтарының (**Қосымша –В**) және Түркістан қалалық білім басқармасына қарасты №19 жалпы орта мектептің (**Қосымша–Г**) оқу-тәрбие үдерісіне енгізілді. Зерттеу барысында жинақталған материалдар, зерттеу жұмысының нәтижелері жинақталып, диссертациялық ғылыми жұмыс ретінде рәсімделді.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы мен теориялық мәнділігі:

- Шәкәрім Құдайбердіұлының әлеуметтік-педагогикалық ойларының қалыптасуына ықпал еткен алғышарттар анықталып, педагогикалық тұрғыда жіктелді;

- Шәкәрім Құдайбердіұлы мұраларының педагогикалық-психологиялық құндылықтары айқындалып, оның әлеуметтік-педагогикалық ойлары ғылыми жүйеленді;

- Шәкәрім Құдайбердіұлының әлеуметтік-педагогикалық ойларының өнегесін білім беру мекемелерінің оқу-тәрбие үрдісіне ендіру үшін «Шәкәрім Құдайбердіұлының әлеуметтік-педагогикалық ойлары» атты таңдау курсының оқу-әдістемелік кешені дайындалып, ұсынылды;

- Шәкәрім Құдайбердіұлының мұраларындағы әлеуметтік-педагогикалық ойлардың өнегесін тәрбие үрдісіне ендіруге байланысты «Оқу орындарында әлеуметтік-тәлімдік бағыттағы тәрбие сабағының Шәкәрім мұраларына негізделген ықшам бағдарламасы» ғылыми-әдістемелік талдамалар әзірленді.

Зерттеудің практикалық мәнділігі :

- Шәкәрім Құдайбердіұлының әлеуметтік-педагогикалық ойларының қалыптасуына ықпал еткен алғышарттар мен педагогикалық тұрғыда жіктелген нәтижелер Шәкәрімтану бағытындағы зерттеулерді толықтырады;

- Зерттеу жұмысында айқындалған Шәкәрім Құдайбердіұлы мұраларының педагогикалық-психологиялық құндылықтары мен әлеуметтік-педагогикалық ойларының ғылыми жүйеленуі педагогика және әлеуметтану ғылымдарының мазмұнын толықтырады;

- Шәкәрім Құдайбердіұлының әлеуметтік-педагогикалық ойларының өнегесін оқу үрдісіне ендіру үшін «Шәкәрім Құдайбердіұлының әлеуметтік-педагогикалық ойлары» таңдау курсы жоғары оқу орындарының білім беру жүйесінде бәсекелестікке қабілетті, білікті әлеуметтік-педагог кадрларын дайындауда пайдалануға болады;

- «Оқу орындарында әлеуметтік-тәлімдік бағыттағы тәрбие сабағының Шәкәрім мұраларына негізделген ықшам бағдарламасы» атты ғылыми-әдістемелік талдамаларды орта мектептер мен колледждерде мұғалімдер мен оқытушылардың жастармен жүргізетін әлеуметтік-педагогикалық бағыттағы тәрбие үрдісіне пайдалана алады.

Қорғауға ұсынылатын негізгі қағидалар:

1. Шәкәрім Құдайбердіұлының шығармаларындағы әлеуметтік-тәрбиелік ойлар қайталанбас даралығымен ерекшеленеді және қазіргі кездегі жас ұрпақты әлеуметтендіру ісінде жоғары тиімділік береді.

2. Шәкәрім Құдайбердіұлының әлеуметтік-педагогикалық мұраларындағы адамның тұлғалық қалыптасуына кері ықпал ететін надандық, еріншектік, маскүнемдік, нашақорлық, ұрлық, ашушаңдық, ұрыс-керіс, араздық, алдау, өтірікшілік, қулық, сұмырайлық, мақтан, ел қыдыру, сұрамшақтық, даракылық, жалқаулық сияқты теріс мінездерді сынап отырып, түзетуге бағытталған ой-пікірлер әлеуметтік-тәлімдік құндылықтар ретінде жастарға оң ықпал етеді.

3. Ұлттық педагогика ғылымының әлеуметтік-педагогика саласында Абай Құнанбаевтың ой-пікірлерін жаңа сапаға көтерген Ш.Құдайбердіұлының ой-пікірлерін кеңестік қоғамдағы тұлғалық мінез-

құлықтың типологиясын жіктеуде және бағалауда үлгі ретінде қолдану орынды.

4. Тәуелсіз қоғамдағы жас ұрпақтың жан-жақты жетілген тұлғалық қалыптасуына ықпал жасайтын оқу-тәрбие жүйесінде Ш.Құдайбердіұлының мінез-құлық пен іс-әрекеттің кемшілігі және оны түзетуге қатысты ғылыми жүйеленген әлеуметтік-педагогикалық ой-пікірлері кешенді түрде зерттеліп, оны оқу-тәрбие үдерісінде пайдалану жоғары тиімділік береді.

Зерттеу жұмысының дәлелділігі мен негізділігі: ғылыми жұмыстың мазмұндық құрылымы мен зерттеудің мақсаты, міндеттері логикалық бірізділік және сабақтастық ұстанымдары негізінде жасалынды, Ш.Құдайбердіұлының шығармашылық мұраларындағы әлеуметтік-педагогикалық ой-пікірлерді жүйелеу және жіктеуде, оларды оқу-тәрбие үдерісіне енгізу жолдарын айқындауда әлеуметтік педагогиканың теориясы мен әдіснамасын және әдістемелік негіздерін қалыптастырған қазіргі заманғы ғалымдар Е.В.Андриенко [3], Н.П.Аникеева [4], Ю.В.Азаров [5], Н.В.Гольцова [6], Л.Б.Шнейдер [7], А.В.Мудрик [8], Ф.А.Мустаева [9], В.Г.Бочарова [10], Л.В.Мардахаев [11] және тағы басқалардың тұжырымдары басшылыққа алынды.

Зерттеу базасы: зерттеу жұмысын жүргізу, нәтижелері бойынша тандау курсты дайындау мен сыннан өткізуге Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті базалық оқу орны болып белгіленді. Зерттеу нәтижелеріне осы оқу орнының «Әлеуметтік педагогика», «Педагогика және психология», «Бастауыш мектеп» кафедраларымен тығыз бірлікте қол жетті.

Зерттеу нәтижелерін сынақтан өткізу мен ендіру:

Диссертациялық зерттеу жұмысының негізгі қағидалары мен материалдары: «Абай мен Шәкәрім өлеңдеріндегі әлеуметтік-тәлімдік ойлардың сабақтастығы» (XXI ғасыр зерттеушісі» тақырыбындағы магистранттар мен докторанттардың республикалық ғылыми-тәжірибелік конференция жинағы 153-159. Алматы 2011); «Шәкәрім Құдайбердіұлының «Үш анық» шығармасындағы әлеуметтік, психологиялық мәселелер» (Ер Едіге және Алтын Орда мемлекеті тұсындағы билер институтының маңыздылығы» атты Халықаралық ғылыми-теориялық конференция жинағы 341-347. Түркістан 2011); «Социальные и психологические проблемы в произведении Шакарима Кудайбердиулы «Три ясности» (VIII Международная научно-практическая конференция 41-44 стр. Прага 2012); «Социально-воспитательное значение труда Шакарима Кудайбердиулы «Три ясности» («Наука и инновация-2012» VIII Международная научно-практическая конференция 59-61 стр. Прземисл (Польша) 2012) атты ғылыми мақалалар жарық көрді.

Зерттеу жұмысының нәтижелері бойынша Қазақстан Республикасы Білім және ғылымды бақылау Комитеті тарапынан белгіленген республикалық басылымдарда: «Шәкәрім Құдайбердіұлының «Ар ілімінің» әлеуметтік-тәлімдік мәні» (Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің «Хабаршы» ғылыми журналы 98-102 бб. №4(28) Алматы

2010); «Ш.Құдайбердіұлының әлеуметтік-педагогикалық көзқарасының қалыптасуына ықпал еткен алғышарттар» (Қ.А.Ясауи атындағы ХҚТУ «Хабаршы» ғылыми журналы, 170-176 бб. №1, Түркістан 2011); «Шәкәрім Құдайбердіұлы мұралары арқылы студенттердің әлеуметтік-педагогикалық күзіреттілігін қалыптастыру мәселелері» («Білім әлемінде» журналы 18-20 бб. №2, Алматы 2011); «Шәкәрім Құдайберді мұрасындағы мінез-құлықтың әлеуметтік мәселелері» («Білім әлемінде» журналы 7-11 бб. №3, Алматы 2011) тақырыптармен мақалалар жарық көрді.

Диссертацияның құрылымы:

Диссертация кіріспеден, үш негізгі тараудан, қорытындыдан, пайдаланған әдебиеттер тізімінен және қосымшадан тұрады.

Кіріспе бөлімде зерттеудің өзектілігі дәлелденіп, зерттеудің алдына қойған мақсаты мен міндеттері, зерттеу нысаны мен пәні, жетекші идеялары және ғылыми жаңалықтары және т.б. ғылыми аппарат айқындалған.

«Шәкәрім Құдайбердіұлының әлеуметтік-тәлімдік ойларын зерттеудің теориялық-әдіснамалық негіздері және оның қалыптасуының алғышарттары» атты бірінші тарауда Шәкәрім Құдайбердіұлының әлеуметтік-тәлімдік ойларының қалыптасуына ықпал еткен алғышарттар айқындалып, Шәкәрім Құдайбердіұлы мұраларының әлеуметтік-педагогикалық және психологиялық аспектілері талдау жасалды. Ақынның көзқарасындағы әлеуметтік мәселелер педагогикалық және психологиялық тұрғыдан сараланып, жүйеленді.

«Шәкәрім Құдайбердіұлы мұрасының әлеуметтік тәлімдік ойларының әлеуметтік-педагогикалық бағдарлары мен жүйесі» атты екінші тарауда ақынның көзқарасындағы әлеуметтік-педагогикалық ойлары жүйеленіп, оның бүгінгі қоғамдағы орны мен мәні айқындалды. Сонымен қатар, Шәкәрімнің мұралары талданып, ондағы әлеуметтік-педагогикалық көзқарастары салыстырмалы сипатталды. Шәкәрім мен ұлы ғұламалар әл-Фараби, Ж.Баласағұн және Қ.А.Ясауи мұраларындағы ой сабақтастығы дәлелденіп көрсетілді.

«Шәкәрім Құдайбердіұлының әлеуметтік-тәлімдік мұрасын оқу-тәрбие үрдісіне ендіру» деп аталатын үшінші тарауда Білім беру жүйесіне енгізілетін «Шәкәрім Құдайбердіұлының әлеуметтік педагогикалық ойлары» таңдау курсының мазмұны мен әдістемесі баяндалып, оны пайдаланудың жолдары көрсетілді. Сонымен қатар, Шәкәрім Құдайбердіұлының әлеуметтік-педагогикалық ойларын тәрбие үрдісіне ендірудің жолдары ұсынылады. Зерттеу барысында қол жеткен нәтижелер кестелермен және арнайы диаграммалармен рәсімделді.

Қорытынды бөлімде зерттеу нәтижелері бойынша жүйеленген ой-пікірлер қорытындыланып, тұжырымдалды және ғылыми ұсыныстар берілді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімінде тақырып бойынша жарық көрген 167 ғылыми әдебиеттердің тізімі көрсетілді.